

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^0-2,0^0$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [Дідух Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБИНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СЕРВОНА..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СЕРВОНА..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СЕРВОНА..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СЕРВОНА..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Terrytoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomycheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^0-2,0^0$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [Дідух Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSS (1953). K.: Vyd-vo AN URSS. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskiy, biomorfologicheskiy i ekologo-geograficheskiy analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskiy, biomorfologicheskiy i ekologo-geograficheskiy analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrainy. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrainy: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [Дідух Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSS (1953). K.: Vyd-vo AN URSS. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskiy, biomorfologicheskiy i ekologo-geograficheskiy analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СЕРВОНА..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СЕРВОНА..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezhennya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomycheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІЇВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБИНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СЕРВОНА..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СЕРВОНА..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБИНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeu (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБИНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^0-2,0^0$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [Дідух Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskiy, biomorfologicheskiy i ekologo-geograficheskiy analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Ocherk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomycheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyevev (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. V: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. V: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. 1]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomycheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опукському, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; ШЕРВОНА..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^0-2,0^0$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області

ОЛЕНА ЮРІІВНА БОНДАРЕНКО

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА КРЮКОВА

БОНДАРЕНКО О.Ю., КРЮКОВА Г.М. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одеській області. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На території Національного парку «Тузловські лимани» у липні 2012 року виявлено декілька екземплярів рослин виду *Glaucium flavum* Crantz. Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу, внесений до Червоної книги України. Вид раніше для території Одеської області не наводився. Рослини зростали на черепашково-піщаному пересипу між оз. Шагани та оз. Малий Сасик.

Ключові слова: рідкісний вид, Одеська область, національний природний парк «Тузловські лимани»

BONDARENKO O.JU., KRUKOVA G.M. (2013). About *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) in the Odessa region. *Chornomors'k bot. z.*, 9 (2): 170-174.

A few plants of the *Glaucium flavum* were found out in July 2012 on the territory of the National park «Tuzlivski lymany». This is the European-Mediterranean species, which is distributed on the north border of natural habitat, included in the Red book of Ukraine. This species was not found before on the territory of the Odessa region. The plants grew on a sandy area, covered large cockleshells, between lake Shagany and lake Small Sasyk.

Keywords: rare species, Odessa region, National park «Tuzlivski lymany»

БОНДАРЕНКО Е.Ю., КРЮКОВА Г.Н. (2013). Про *Glaucium flavum* Crantz (*Papaveraceae*) в Одесской области. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (2): 170-174.

На территории Национального парка «Тузловские лиманы» в июле 2012 года обнаружено несколько экземпляров растений вида *Glaucium flavum* Crantz. Это европейско-средиземноморский вид на северной границе ареала, занесенный в Красную книгу Украины. Вид ранее для территории Одесской области не указывался. Растения произрастали на ракушечно-песчаной пересыпи между оз. Шаганы и оз. Малий Сасик.

Ключевые слова: редкий вид, Одесская область, национальный природный парк «Тузловские лиманы»

У результаті першого року проведення ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузловські лимани» (2012) знайдено місцезнаходження декількох рослин виду *Glaucium flavum* Crantz (мачок жовтий) з родини *Papaveraceae* (Макові). Це – європейсько-середземноморський вид на північній межі ареалу. В межах України розповсюджений на узбережжі Чорного та Азовського морів [СHERVONA..., 2009; КОЛОМІСНУК, 2010]. Хоча за деякими даними вказується і для Передкарпаття [ЕКОФЛОРА..., 2004; СНОРНЕJ et al., 2010].

Природоохоронний статус виду *Glaucium flavum* – вразливий. Вид представлений локальними популяціями з дифузною просторовою структурою. При цьому чисельність рослин у популяціях помірна – 50-150 екземплярів [СHERVONA..., 2009]. Проте вказаний вид є також і синантропним елементом і за ступенем адаптації

характеризується як геміапофіт. У господарському відношенні наводиться як декоративна, отруйна та бур'янова рослина [ПРОТОПОРОВА..., 1991].

З морфологічного опису *Glaucium flavum* – сиза рослина, стебло голе, біля основи розгалужене, з молочним соком. Має стрижневу кореневу систему. Листки великі за розміром, ліровидно-пірчасто-роздільні, сизі, нижні стеблові та прикореневі – густо опушені. Квітки поодинокі, 4 пелюстки жовті, 15–30 мм завдовжки. Зав'язь та плід – вкриті розсіяними білуватими горбочками (сосочками), плід (стручкоподібна коробочка) не волосистий. У біоморфологічному відношенні – це однорічник або дворічник, висотою, за одними даними, 20–50 см [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009], за іншими [FLORA..., 1953] – лише 15–25 см. Цвіте у травні – липні, плодоносить у липні-серпні [FLORA ..., 1953; ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ..., 1972; ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

Едафотопом для рослин виду є літоральні піщані, галечникові відклади, кам'янисті осипи тощо. Синтаксономічна приуроченість виду: *Cakiletea maritimae*, *Euphorbirtalia peplidis*; *Festuco-Brometea*, *Festucetalia valesiacaе*, *Festucion valesiacaе*; *Secalietea*, *Secalietalia*, *Caucalidion lappulae* [ЕКОФЛОРА ..., 2004].

Серед антропогенних факторів, що негативно впливають на існування рослин виду, вказуються: збирання, рекреація, порушення умов місцезростань, випас тощо. Охорона здійснюється на території АР Крим у природних заповідниках: Опуцькому, Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, а також – у НПП «Чарівна Гавань». Культивується в окремих ботанічних садах [ЕКОФЛОРА..., 2004; СHERVONA..., 2009].

У більш-менш доступних нині ранніх регіональних літературних джерелах [LINDEMAN, 1872; SHERTERIKOV, 1912; ПОТАПЕНКО, 1943; ISSLEDOVANIA, 1975; DUBYNA, SHEL'YAG-SOSONKO, 1989; DUBYNA et al., 2003; PACZOSKI, 2008] відомості щодо поширення вказаного виду на території, що нині відноситься до Одеської області, – відсутні. Причому Й.К. Пачоський зауважує, що всі зміни кольору квітки у рослин роду *Glaucium*: *G. phoeniceum* DC (квіти яскраво-червоні), *G. flaviflorum* DC (квітки жовті), *G. tricolor* Ledeb. (квітки при основі з чорною плямою, у середині червоні або помаранчеві, а на верхівці жовті), які вказуються у попередників, на території Херсонської губернії не існують. Різноманітність забарвлення квіток Й.К. Пачоський пов'язує з умовами температурного режиму, освітлення та, можливо, зі ступенем зволоження ґрунту [PACZOSKI, 2008].

Відсутні відомості про зростання згадуваного виду і у гербарних зборах колекцій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (MSUD): гербарній колекції Е.Е. Ліндемана, П.С. Шестерикова, гербарній колекції Новоросійського університету (HUNR) та ін. У колекції Й.К. Пачоського є декілька екземплярів, що, втім, характеризують збори з території Криму (південне узбережжя, поблизу Ялти та Нікіти), рік знахідки колектором Н.К. Срединським не вказано.

У науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка зберігається екземпляр рослини *Glaucium flavum*, також зібраний на території АР Крим [ABDULOVA et al., 2010].

Таким чином, на даний момент відомостей про зростання *Glaucium flavum* на території Одеської області не відмічено.

Методика досліджень

Рослини визначено за «ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ...» [1987], латинська назва наводиться за [MOSYAKIN, FEDORONCHUK, 1999]. Видову приналежність фрагментів рослини засвідчив проф. Єна А.В., (Національний університет біоресурсів та природокористування, України, Південна філія «Кримський агротехнологічний університет», за що автори статті надзвичайно вдячні.

Відповідно до геоботанічного районування України територія НПП «Тузовські лимани» розташована у Дунай-Дністровському окрузі злакових та полиново-злакових степів та плавнів, що відноситься до Чорноморсько-Азовської степової підпровінції, Понтичної степової провінції та Євразійської степової області [DIDUKH, SHEL'YAG-SOSONKO, 2003]. За фізико-географічним районуванням Одеської області обстежувана ділянка знаходиться у Степовій зоні, середньостеповій підзоні та Задністровській низовинній фізико-географічній області. Остання у геоморфологічному відношенні приурочена до західних меж Причорноморської западини та до краєвого прогину Добруджинської герцинської складчастості. Вказана територія характеризується відносно теплою зимою – середні температури січня складають $1,5^{\circ}$ – $2,0^{\circ}$. Безморозний період триває більше 200 днів, вегетаційний – 235-245 днів. Середньорічна кількість опадів становить 350-400 мм [ODESKA..., 1991].

Результати досліджень та їх обговорення

Ділянка, де 26.07.2012 було виявлено лише два екземпляри *Glaucium flavum* (рис. 1), є, власне, піщаним пересипом між оз. Шагани (сол.) та оз. Малий Сасик (сол.) у його найбільш східній точці [ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ..., 1992]. Рослини зростали на крупно-черепашкових наносах зі сторони озера Шагани і знаходилися на відстані близько 20 м одна від одної.

Серед інших видів рослин, що були зафіксовані в радіусі 20 м, – *Artemisia santonica* L., *Picris rigida* Ledeb. ex Spreng., *Sonchus arvensis* L., *Argusia sibirica* (L.) Dandy, *Spergularia media* (L.) C.Presl, *Salsola tragus* L., *Medicago tenderiensis* Oppertman ex Klokov, *Limonium caspium* (Willd.) Gams – всі рослини вказаних видів зустрічалися поодинокі, лише рослини виду *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. представлені більш-менш масово.

Рис. 1. *Glaucium flavum*.

Fig. 1. *Glaucium flavum*.

Подальший огляд пересипів оз. Шагани – Чорне море та оз. Малий Сасик – Чорне море присутності інших рослин вказаного виду не виявив. Зважаючи, що при розробці обґрунтування «Створення регіонального ландшафтного парку «Тузовські лимани» вказаного виду не знайдено, а також – обмежену кількість рослин, доцільно припустити, що зареєстровані рослини є випадково занесеними. Проте, на нашу думку,

такий висновок, можливо, є і передчасним та потребує багаторічного прискіпливого огляду прилеглих ділянок.

Висновки

Широкомасштабних ботанічних досліджень на території новоствореного НПП «Тузовські лимани» раніше не проводилося, тому є необхідність ретельного дослідження цієї території з метою виявлення нових для регіону рідкісних видів.

Знайденому локалітету *Glaucium flavum* слід приділити особливу увагу та створити всі необхідні умови для природного відтворення виду, збільшення його чисельності. Доречними будуть популяційні дослідження.

Одним з перших кроків у цьому напрямку є ознайомлення інспекторів відповідної ділянки з правилами поводження з рослинами, поширення серед працівників парку фотографій рослин *Glaucium flavum*.

За наявних умов оглянутої ділянки в НПП «Тузовські лимани», всі негативні антропогенні фактори, що вказані у літературі [CHERVONA..., 2009], зрештою, є можливість обмежити, якщо не виключити як такі.

References

- ABDULOYEVA O.S., KARPENKO N.I., DIDENKO V.I. (2010). Vydy roslyn, zanesenyh do Chervonoyi knygy Ukrayiny (2009), v naukovomu gerbarii kafedry botaniky Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategii zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 51-55. [АБДУЛОЄВА О.С., КАРПЕНКО Н.І., ДІДЕНКО В.І. (2010). Види рослин, занесених до Червоної книги України (2009), в науковому гербарії кафедри ботаніки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 51-55]
- CHERVONA knyga Ukrayiny. Roslynniy svit (2009). Za red. Ya.P. Didukha. K.: Globalkonsaltyng. 900 p. [ЧЕРВОНА книга України. Рослинний світ (2009). За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг. 900 с.]
- CHORNEJ I.I., TOKARYUK A.I., BUDZHAK V.V. (2010). Sudynni roslyny flory Bukovyny u «Chervonij knyzi Ukrayiny». Roslynniy svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzhennya Globalnoyi strategiyi zberezhenya roslyn. Mater. mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 202-205. [ЧОРНЕЙ І.І., ТОКАРЮК А.І., БУДЖАК В.В. (2010). Судинні рослини флори Буковини у «Червоній книзі України». Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матер. міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 202-205]
- DIDUKH YA.P., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (2003). Ukr. botan. zhurn., **60** (1): 6-17. [ДІДУХ Я.П., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (2003). Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Укр. ботан. журн.*, **60** (1): 6-17]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R. (1989). Plavni Prichernomorya. K.: Nauk. dumka. 272 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. (1989). Плавни Причерноморья. К.: Наук. думка. 272 с.]
- DUBYNA D.V., SHELYAG-SOSONKO YU.R., ZHMUD O.I., ZHMUD M.YE., DVORETSKYJ T.V., DZYUBA T.P., TYMOSHENKO P.A. (2003). Dunajskiy biosfernyi zapovidnyk. Roslynniy svit. Kyiv: Fitosociocentr. 459 p. [ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І., ЖМУД М.Є., ДВОРЕЦЬКИЙ Т.В., ДЗЮБА Т.П., ТИМОШЕНКО П.А. (2003). Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. Київ: Фітосоціоцентр. 459 с.]
- EKOFLORA Ukrayiny v 5 t. (2004). [vidp. red. Ya.P. Didukh]. K.: Fitosociocentr. **2**: 310-311. [ЕКОФЛОРА України в 5 т. (2004). [відп. ред. Я.П. Дідух]. К.: Фітосоціоцентр. **2**: 310-311]
- FLORA URSSR (1953). K.: Vyd-vo AN URSSR. **V**: 165-166. [ФЛОРА УРСР. (1953). К.: Вид-во АН УРСР. **V**: 165-166]
- ISSLEDOVANIE flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya. Sistematicheskij, biomorfologicheskij i ekologo-geograficheskij analiz flory Severo-Zapadnogo Prichernomorya: [sb. nauch. trudov kafedry botaniki / red. Tihomirov F.K.] (1975). Odessa. 1. [ИССЛЕДОВАНИЕ флоры Северо-Западного Причерноморья. Систематический, биоморфологический и эколого-географический анализ флоры Северо-Западного Причерноморья: [сб. науч. трудов кафедры ботаники / ред. Тихомиров Ф. К.] (1975). Одесса. **1**]

- KOLOMIYCHUK V.P. (2010). Roslyny uzberezhzhya Azovskogo morya u Chervonij knyzi Ukrayiny. Roslynniyi svit u Chervonij knyzi Ukrayiny: vprovadzheniya Globalnoyi strategiyi zberezheniya roslyn. Mat-ly mizhnar. konf. (11-15 zhovtnya 2010 r., m. Kyiv). Kyiv: Alterpres: 94-96. [КОЛОМІЙЧУК В.П. (2010). Рослини узбережжя Азовського моря у Червоній книзі України. Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Мат-ли міжнар. конф. (11-15 жовтня 2010 р., м. Київ). Київ: Альтерпрес: 94-96]
- LINDEMAN E. (1872). Oчерk flory Khersonskoy gubernii. Odessa: Tipografiya L. Nitche. 321 p. [ЛИНДЕМАН Э. (1872). Очерк флоры Херсонской губернии. Одесса: Типография Л. Нитче. 321 с.]
- MOSYAKIN S.L., FEDORONCHUK M.M. (1999). Vascular Plants of Ukraine. A Nomenclatural checklist. Kiev. 346 p.
- ODESSKAYA oblast: Territoryalnaya organizatsiya i struktura hozyajstva. Konceptsiya socialno-ekonomycheskogo razvitiya (1991). A.G. Topchyeв (rukovoditel), N.P. Mihajlova, A.E. Molodeczkuj, N.E. Nefedova, A.Y. Polosa i dr. Odessa, Mayak: 7-13. [ОДЕССКАЯ область: Территориальная организация и структура хозяйства. Концепция социально-экономического развития (1991). А.Г. Топчиев (руководитель), Н.П. Михайлова, А.Э. Молодецкий, Н.Е. Нефёдова, А.И. Полоса и др. Одесса, Маяк: 7-13]
- OPREDELITEL vyisshih rasteniy Ukrainyi (1987). [Dobrochaeva D.N., Kotov M.I., Prokudin Yu.N. i dr.]; pod red. Yu.N. Prokudina. K.: Nauk. dumka. 548 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Украины (1987). [Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др.]; под ред. Ю.Н. Прокудина. К.: Наук. думка. 548 с.]
- OPREDELITEL vysshih rasteniy Kryma. (1972). Kollektiv avtorov. Pod obschey redaktsiyey N.I. Rubtsova. Leningrad: Nauka. 177 p. [ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ высших растений Крыма. (1972). Коллектив авторов. Под общей редакцией Н.И. Рубцова. Ленинград: Наука. 177 с.]
- PACZOSKI J. (2008). Flora Chersonszczyzny. Rysliny dwuliścienne. Poznan. II. 505 stron.
- POTAPENKO G.I. (1943). Rastitelnost severo-zapadnogo poberezhya Chernogo morya: pochvy, flora, rastitelnost i puti rastenievodcheskogo osvoeniya prichernomorskih peresypey: diss. doktora biol. nauk. Odessa. 568 p. [ПОТАПЕНКО Г.И. (1943). Растительность северо-западного побережья Черного моря: почвы, флора, растительность и пути растениеводческого освоения причерноморских пересыпей: дисс. доктора биол. наук. Одесса. 568 с.]
- PROTOPOROVA V.V. (1991). Sinantropnaya flora Ukrainy i puti eyo razvitiya. K.: Nauk. dumka. 192 p. [ПРОТОПОПОВА В.В. (1991). Синантропная флора Украины и пути её развития. К.: Наук. думка. 192 с.]
- SHESTERIKOV P.S. (1912). Opredelitel rasteniy okrestnostey Odessy. Odessa: Kommercheskaya tipografiya Sapozhnikova B. 539 p. [ШЕСТЕРИКОВ П.С. (1912). Определитель растений окрестностей Одессы. Одесса: Коммерческая типография Сапожникова Б. 539 с.]
- ТОПОГРАФІЧЕСКАЯ карта Ukrainy. Odesskaya oblast. (1992). K.: KVF TU © MO Ukrainy. [ТОПОГРАФИЧЕСКАЯ карта Украины. Одесская область. (1992). К.: КВФ ТУ © МО Украины.]

Рекомендує до друку
А.В. Єна

Отримано 15.12.2013 р.

Адреси авторів:

Бондаренко О.Ю.
Одеський національний університет
ім. І.І. Мечникова.
вул. Леніна, 1,
с. Маяки Біляївського р-ну
Одеська область
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Крюкова Г.М.
НДВ НПП «Тузловські лимани»
вул. Космонавтів, 11, кв.13
м. Одеса
65080
e-mail: sbukov@ukr.net

Authors' addresses:

Bondarenko E.Yu.
I.I. Mechnikov Odessa National University
1, Lenina Str.
v. Majaky
Biljaevskiy district,
Odessa oblast'
67654
e-mail: astrodozor@rambler.ru
Kryukova G.N.
SRD NNP "Tuzlovski estuaries"
11, Kosmonavtov Str. 13,
Odessa
65080
e-mail: sbukov@ukr.net